telui *Vîrful Covasnei* in *Kovasnaispilis*, acel al riului *Trotuş* in *Tatros*. Tot aşa au prefăcut aceste popoare numele vechi *Vulcan* in *Volkany* şi *Wolkendorf*, *Buzeu* in *Bodza* şi *Bodsau*, *Ompoiu* in *Ompoly* etc.

Slavii au fost fără indoială mai vechi locuitori ai Daciei de cît Ungurii sau Nemţii. Găsind astăzi numele lăsate de ei in gura Romînilor şi nu in acea a Maghiarilor sau Nemţilor, este inviderat că poporul slav, care au dispărut, a fost in atingere in primul loc cu Romînii, pentru a transmite acestora asemene denumiri, de unde urmează insă neapărat că şi Romînii au trebuit să fie in această ţară naintea popoarelor imigrate. Romînii deci constatîndu-se a fi fost contimpurani cu Slavonii in Dacia, nu se mai găseşte nici un motiv pentru a-i aduce de aiure in această ţară. Prin urmare ei sunt locuitori de baştină şi nu imigraţi.

Videm deci cum studiul nomenclaturei confirmă intr'un chip neindoelnic adevărul tesei noastre.

VIII

LIMBA.

Nu avem scopul de a trăta ex professo chestiunea limbei româneşti in raporturile sale cu teoria Röslerianǎ, subiect care ar cere nişte desvoltări prea amărunte. Ne va fi de ajuns insă, pentru a completa şi in această privire cadrul studiilor noastre, de a cerceta numai cît, intr'un chip general deosebitele intimpinări pe care protivnicii continuităţii Romînilor in Dacia le trag din limba vorbită astăzi de acest popor, lăsînd studiul amăruntit al părţii filologice limbiştilor de profesiune.

Argumentele deduse din limba Romînilor improtiva stăruinţei lor in Dacia traiană, sunt de doue feliuri: mai intăi se invoacă identitatea limbei Daco-Romînilor cu acea a Romînilor din Macedonia, identitate care nu s'ar putea esplica

de cît prin o desvoltare a acestor doue popoare pe acelaşi teritoriu. In al doilea loc se intimpină aflarea sau lipsa unor elemente in limba Romînilor de la Dunăre, care nu s'ar putea inţelege de cît in ipotesa unei formaţiuni sud-dunărene a naţionalităţii romîne.

Se cercetăm valoarea acestor doue argumente:

Identitatea limbei Daco-Romînilor cu acea a Romînilor de dincolo de Balcani, nu este considerată ca absolută nici chiar de cei mai aprinşi apărători ai imigraţiunei transdanubiane. Ast-fel *Rösler* insuşi zice: „că limba macedo-romînă se infăţoşază in gramatica şi vocabularul seu ca un *dialect frate* al celui daco-romănesc. Acesta au rămas mai credincios consonantismului limbei latine; amestecul seu cunoscut cu elemente streine, ori cît de insemnat ar fi, este incă intrecut de idiomul meridional, căruia afară de aceasta 'i lipseşte şi ori ce cultură literară" [1]. D. *Hunfalvy* constată de asemenea că „cea mai mare deosebire ce se poate observa intre dialectele limbei romîne este intre cel de la nord şi cel de la mează-zi" [2]. Totuşi cînd d-l Hunfalvy adauge aserţiunea că Romînii de la nordul Dunărei inţeleg uşor limba macedo-romînă, el susţine o părere cu totul neadevărată, căci este cunoscut că un Romîn de la nordul Dunărei nu poate fără un studiu sau o obicinuire prealabilă să inţeleagă dialectul vorbit la sudul Balcanilor şi vice-versa. Despre aceasta se poate convinge ori cine punînd in asemănare cîte-va texte in ambele aceste limbi:

Mac.-rom.	*Daco-rom.*
Amirăul de ao ari unä hilliă ahăt muşată, ce care uă vede, de muşutiaţa ce are pănă in 24 de ori nu poate	Impăratul de aice are o fiică atît de frumoasă că cine o vede de frumuşeţa ce are pănă in 24 de oare nu poate

[1]) Rom. Stud. p. 103.
[2]) Ansprüche, p. 197.

să rămînă bun; i va să glărească, i va să zurluiască, i va să vătămă de ahîta vrere ce prinde cătră muşuţeata a lei [1]).

să rămînă teafăr; sau o să se prostească, sau o să nebunească sau o să se omoare, de atîta iubire ce prinde cătră frumuşeţa ei.

La'ună 'nveastă

Şuţă-mi-te'nveastă şuţă-mi-te!
S'ti 'ntrebăm s'ti sburim
Ma s'ti duci nu te alasăm;
Pi cale ne 'nchisişi
Si curînd tine fugişi
De soare şi lună te despărţişi
Ş' tinereţa localui u dedeşi! [2])

La o nevastă

Intoarcete nevastă intoarcete!
Să te'ntrebăm şi să'ţi vorbim
Dar să te duci nu te lăsăm
Pe drum tu pornişi
Şi curînd tu fugişi
De soare şi lună te despărţişi
Şi tinereţa la mormînt o dăduşi!

Aceste doue dialecte sunt deci cu totul deosebite, cel puţin la prima videre. Să studiăm acuma constituirea lor lăuntrică, pentru a vedea dacă aceste doue idionuri pot fi productul aceluiaşi popor şi aceluiaşi teritoriu.

D-l *Hunfalvy* pentru a proba această obărşie comună a ambelor limbi româneşti pune in asemănare mai multe cuvinte, a căror formă ar fi identică in ambele limbĭ şi deduce de aice desvoltarea lor comună: „O asemene potrivire atît in formele identice cît şi in acele ce se indepărtează de prototipul latinesc poate fi esplicată numai cît prin obărşia comună a ambelor dialecte“ [3]). D-l *Hunfalvy* deduce din faptul că intălneşte in ambele „dialecte“ forme identice precum, ac=ak, alb=alb, dinte=dente, aud=

[1]) *Vangheliu Petrescu Cruşovanu*, Mostre de dialectul Macedo-Romîn, Bucureşti, 1882.

[2]) Cîntece de Miriologhi (Bocete) din Macedonia de *Th. T. Burada*, publ. in Conv. Lit. anul XVII 1883 p. 117.

[3]) Ansprüche, p. 207.

aud, etc. desvoltarea comună pe acelaşi teritoriu. Această imprejurare nu probează insă absolut nimic, de oare ce se intîlnesc o mulţime de forme identice sau foarte apropiete, intre limba romînă şi surorile ei occidentale, cu care n'au avut nici odată o desvoltare ci numai cît o origine comună. Cităm spre exemplu următoarele, care s'ar putea inmulţi după plăcere :

a asculta	italieneşte	ascoltare
a descoperi	„	discoperire
acru	„	acro
a ajunge	„	aggiungere
a ajuta	„	ajutare
amîndoi	„	amenduoi
apoi	„	poi
aer	provensal:	aër
altar	„	altar
alună	„	aulona
amar	„	amar
an	„	an
a desumfla	catalan	desinflar [1]).

Şi cu cît urcăm mai sus in timp, adecă ne apropiem de originea comună a tuturor limbelor romanice, latina, găsim o asemănare mai pronunţată. Aşa in limba veche franceză aflăm o mulţime de cuvinte, pe care această limbă, ce n'au avut nici odată nici cea mai mică atingere teritorială cu cea romînă, pare a le fi imprumutat de la această din urmă. Mai observăm incă că şi semnificarea cuvintelor este identic aceaşi in ambele limbi:

[1]) Aceste cuvinte sunt luate din *Cihac*, dictionaire d'Etymologie daco-romane, Frankfurt am M. 1870. Cele enumerate de noi sunt luate din intăia jumătate a literei *A*. Se poate deci judeca despre mulţimea de cuvinte cu formă identică intre limba romînă şi cele romanice apusene.

abscons, escons	ascuns
absters, ters	șters
angust	îngust
alinter	a alinta
cest	acest
crud	crud
despriz	despreț
furt	furt
locuste	lăcustă
adiuda-my	ajută-mi
aigrest	agriș
moult	mult
moust	must
numereux	numeros
oust, ost	oaste
occire	ucide
primavere	primăvară
paulme	palmă
plasmateur	plăsmuitor
roupt	rupt
sagette	săgeată
verme	verme
issit	eșit [1]).

D-l. Hunfalvy insă mai găsește și alt punct de asămănare in căte-va cuvinte latinești care in ambele dialecte au aceiași insemnare, *deosebită* de acea ce o au in limba latină, precum: *barbat*, de la latinescul *barbatus* (cu barbă); *dor* de la latin. *dolor* (durere); *gura* de la *gula* (inghițitoare), ba chiar *luare aminte*, format in chip mecanic de ambele limbi intr'un mod identic, imitănd ambele forma latină deosebită

[1]) Cite-va cuvinte din Rabelais de *A. de Cihac*, in Conv. Lit. anul al X-le 1876 p. 36.

animadversio [1]). Dacă dl. Humfalvy şi-ar fi dat osteneala a cerceta acest fenomen asemănând limba romînă cu surorele ei apusane, l'ar fi vĕzut reproducîndu-se pe o scară atît de intinsă, in cît nici unui om serios nu iar mai fi putut veni in gînd a deduce din această imprejurare dovada pe care vra s'o găsască domnia sa despre o desvoltare a ambelor limbi romîne pe acelaşi teritoriu. Dar dl. Humfalvy era grăbit a găsi argumente pentru tesa d-sale şi fericit de a fi aflat unul ce i se părea hotăritor nu vroia ca cercetând mai departe să fie nevoit a se despărţi de dînsul.

Eată câteva esemple despre deviaţiuni de inţeles care s'ar putea inmulţi după vroinţă:

focus latineşte vatra; numai la *Vegetius*, după 350, in sensul de foc.

Rom.	Ital	Span.	Port.	Prov.	Franc.
foc	fuoco	fuego	fogo	foc	feu.

fortuna l. soartă, noroc, care dădu, prin un proces de derivare cam curios, naştere cuvintelor romane care toate insamnă: vînt mare cu ploae, uragan.

Rom.	Ital. Span. Port. Prov.	Franc. vechiu
furtună	fortuna	fortune

Cabalus l. cal de muncă, de rănd, pe când numele generic al calului era equus, care s'au pastrat in cuvĕntul frances *équitation*.

Rom.	Ital.	Span.	Port.	Prov.	Franc.
cal	cavalo	caballo	cavallo	caval	cheval.

Manducare l. a mesteca; in limbele romane cu insemnarea mai largă de a mănca.

Rom.	Ital.	Prov.	Franc.
a mănca	manucare, mangiare	mangiar	manger

[1]) Ansprüche p. 209.

Caldarium l. bae de aburi, étuve; ia in limbile romanice inţelesul de caldare, cazan.

Rom.	Ital.	Sp.	Port	Prov.	Franc.
caldare	caldaro	caldera	caldeira	caudiera	chaudière

Ficatum l. pentru jecur ficatum = maiu de găscă ingrăşată cu smochine, *fica* (Ars culinaria de Apicius); ia in toate limbele romanice inţelesul de maiu.

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
ficat	figato	higado	figado	fetge	foie.

Hostis l. străin, duşman; primeşte in toate limbele derivate din latină inţelesul de armată:

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	V. franc.
oaste	oste	hueste	hueste	host	ost

Necare l. a omori; se specializază in limbele romanice pentru moartea prin apă:

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
ineca	annegar	anegar		negar	noyer

Tornare l. a trage la strug, a rotunzi; ia in limbele romanice inţelesul de a vărsa, turna, inturna, răsturna.

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
a turna, a se turna	tornare	tornar			se tourner.

Se inţelege de la sine că cele două idiomuri româneşti vor fi mai apropiate intre ele de cum o sunt surorele lor apusene, pentru simpla pricină că pe cand limbele latine apusene au cu ele *un singur element comun*, cel latin, intre dînsele au *trei elemente comune* şi anume cele mai insemnate: cel latin, cel trac şi cel slavon. Eată cum se pot uşor esplica particularităţi ce nu se văd de cît la dînsele, precum schimbarea guturalelor in labiale: *apa* din *aqua*, *lapte* din *lacte*

lemn din *lignum*; diftongarea lui *e* in *ea* şi *oa* când silaba următoare este scurtă precum: *earbă* din *herba*, *doamnă* din *domina*, *oaste* din *hostis. etc.*

Am vĕzut că asemănarea intre schimbările de inţeles a aceluiaş cuvînt latinesc in cele douĕ limbi romîne, acea din Dacia şi acea din Macedonia, nu dovedeşte absolut nimic in privirea unei desvoltări a acestor două limbi pe acelaş teritoriu, de vreme ce vedem reproducĕndu-se acelaş fenomen pe o scară mai intinsă intre toate mădulările familiei latine, care de şi au fără indoială aceeaşi obărşie, totuş nu s'au desvoltat nici odată pe acelaşi pămănt. Argumentul acesta al d-lui Hunfalvy nu poate deci avea nici o tărie. Noi v'om atrage luarea aminte asupra unui altui fapt, care rămîne absolut neesplicabil in ipoteza unei desvoltări comune a ambelor limbi romîne.

In această ipoteză anume ar trebui ca limbele acestor două popoare să aibă *pentru termenii de obărşie latinească*, acelaşi cuvînt pentru aceiaşi ideie. Găsim din contra din asemăluirea acestor limbi că de şi s'au adăpat la isvorul comun al latinităţei, ele intrebuinţază adese ori termini, deosebiţi, tot de obărşie latinească, pentru reproducerea aceleiaşi idei. Ast-feliu găsim că:

daco-rom.	de la lat.	in mac.-rom-se numeşte	de la lat.
luna	*luna*	*mesu*	*mensis*
tener	*tenerus*	*gione*	*juvenis*
douezeci	*duo decem*	*gingiţi*	*viginti*
cugeta	*cogito*	*mintuesc*	*mens*
trimite	*transmito*	*pitrece*	*pertrajicio*
cere	*quaero*	*dimandare*	*de mandare*
săruta	*salutare*	*başare*	*basiare*
friguri	*frigus*	*hievra*	*febris*
pămînt	*pavimentum*	*loc, ţară*	*locus, terra*
strica	*striga (strix)*	*rupere, spargere*	*rumpo, spargo*

Cuvintele identice cu daco-rom. ce există in limba mac.-rom.

precum *mintui* (cu i), *pitrece*, *loc*, *rumpe*, au alt inţeles de cît acela ce'l posed in mac.-rom. Prin urmare videm că aceiaşi noţiune este reprodusă in ambele limbi prin cuvinte latineşti deosebite şi că din potrivă acelaş cuvînt de obărşie latină are in ambele limbi un alt inţeles. Aceste deosebiri nu se pot insă nici de cît inţelege in ipotesa unei desvoltări comune a ambelor limbi. Căci ce imprejurare ar fi putut impinge pe Romînii din Dacia trajană a forma cuvîntul de friguri după radicalul frigus pe când acei din Macedonia să'l alcătuească după insuşi forma derivată latinească, *febra*? Pentru ce Daco-Romînul ar fi scos el cuvîntul de săruta, in inţelesul de basiare, de aiurea de cât din prototipul latinesc, şi anume din salutare, şi este de observat că Daco-Romînii au trebuit să formeze acest nou cuvînt după disfacerea lor de trunchiul macedono-Romîn, când perduse de mult atingerea cu elementul roman din care eşise. Dacă acuma presupunem că au uitat cuvântul de *başare* al Macedono-Romînilor, ar fi natural să'l găsim inlocuit cu un altul de origină streină, slavon sau altă ceva, ear nu cu unul tot latinesc, pe care Daco-Romînii n'ar fi avut de unde să'l iee. Dl. Hunfalvy nu face să reiasă decăt asemănările ce ar fiinţa intre daco—şi macedo-romîna; dacă s'ar urma pe aceiaşi cale cu romîna şi italiana, s'ar pute uşor dovedi o asemanare aproape tot aşa de mare intre ambele limbi. De altfeliu cum s'ar putea explica forma aproape identică a vorbei ambo: *amendoi* in româneşte *amenduoi* in italieneşte, precum şi altor termini reproduşi mai sus?

Pentru a judeca despre gradul de afinitate a două idiomuri, noue ni se pare că nu trebuie să ne ocupăm de punctele *asemănătoare*, fără de care nu poate exista o afinitate, ci de *deosebirile* pe care idiomurile comparate le infăţoşază de la unul la altul.

Dacă asemănăm gramatica ambelor limbi romîne, găsim că plusquamperfectul este format intr'un cu totul alt chip in

limba macedo-romînă, de cît in cea daco-romîna. In locul finalei *sem* etc. găsim in limba macedo-romînă ca şi in cea franceză imperfectul verbului ajutător şi participiul trecut a verbului conjugat:

Daco-Rom.	*Macedo-Rom.*
eu avusem	eu aveam avută
tu avuseşi	tu aveai avută
el avuse	el avea avută
noi avusem	noi aveam avută
voi avuseţi	voi aveaţi avută
ei avusă	elji avea avută

Conjuctivul este format in limba macedonică in toate timpurile sale intr'un chip cu totul particular, prin ajutătorul *si furi* (fuerim) pe cînd in daco-romîna el ie naştere prin conjucţiunea *să*, *que* al Francezilor.

Daco-Rom.	*Macedo-Rom.*	
Să am	Si furi că	eu am
să ai	„	tu ai
să aibă	„	el are
să avem	„	noi avem
să aveţi	„	voi aveţi
să aibă	„	elji au.

In macedo-romîna se pune prepoziţia *de* după numeralele de la 10—20 pe cînd in daco-romîna numai pe la 20 inainte: „Hristos avea doisprezece di apostoli“.

Pănă şi vocalismul acestor doue limbi este deosebit, căci limba mac.-rom. nu posedă vocala adîncă guturală: *î* inlocuind-o pretutindene cu cea mai slabă *ă* aice deosebirea este cu totul insemnătoare, căci se referă la însăşi constituirea fundamentală a limbei.

Macedo-romîna posedă in sfîrşit mai multe cuvinte a căror inţeles este mult mai apropiet de acel latinesc de cît cuvîntul identic daco-romîn. Ast-fel a *vătăma=victimare* are in mac.-rom. inţelesul latinesc de ucide, pe cînd in daco-rom. are numai pe acela mai indepărtat de a rîni, a face reu. *A spune*=exponere insamnă in mac.-rom. a arăta, pe cînd in daco-rom. are inţelesul de a zice.

Alcătuirea frasei este apoi cu totul alta in ambele limbi şi in deobşte, cu toată asemănarea ce se află intre ele şi care este mai mare de cît acea care le leagă de idiomurile latine apusene, ele sunt indestul de deosebite şi alcătuesc doue feluri de a vorbi atît de deosebite in cît nu este cu putinţă a se admite că ele să se fi desvoltat pe acelaş teritoriu.

Daco-Romînii şi Macedo-Romînii sunt deci doue popoare deosebite prin obîrşia lor, care datoresc asemănarea lor covîrşitoare imprejurărei că se trag din amestecul aceloraşi elemente. Pentru Romînii din Macedonia elementul latinesc provine de la coloniile pe care incă republica romană le trimisese in acea ţară, in Epir şi in Tesalia după reducerea Macedoniei in stare de provincie. Latinii se hultuiră aice pe elementul de baştină, care era de viţă tracă, ca şi in Dacia traiană, unde un popor tot de rasă tracă, Daco-Geţii, formau substratul pe care se răsădi floarea romană. In sfîrşit elementele slave fură aduse de poporul Slovenilor, care inecâ Europa răsăriteană din lanţul Carpaţilor pănă in fundul Greciei. Nu este deci de nevoe pentru a explica aflarea unui popor de viţă latină la sudul Balcanilor, de a'l aduce aice din Dacia traiană, cînd obîrşia sa deosebită este atît de uşor de găsit in izvoarele istoriei romane.

O altă greutate şi aceasta neresturnabilă, se ridică insă in protiva părerei că limba daco-romînă n'ar fi de cît un dialect al celei macedo-romîne, care luâ fiinţă după ce o parte

din acest popor se despărţi de trunchiul comun pentru a merge să se stabilească pe cursul inferior al Dunărei.

Este anume un fapt recunoscut de către toţi acei ce au visitat pe Romînii de la nordul Dunărei, anume că acest popor formează un tot mai pe deplin omogen. De şi este imprăştiet pe un teritoriu de aproape 300,000 kilometri patraţi, intindere egală cu acea a Italiei şi care intrece jumătate din acea a Franţiei, poporul romîn nu infăţoşază mai de loc deosebiri dialectale in limba de care se sluješte. Sunt oare care deosebiri in accent, in pronunţare, in vocabular, dar dînsele chiar sunt minime şi nu se intind nici de cît asupra esenţei limbei. Aceasta este din potrivă una şi aceaşi şi este inţeleasă fără de nici o greutate de la malurile Tisei la acele ale Nistrului. Un atare fapt poate părea in destul de afară din cale, cînd intîlnim aiure deosebiri atît de insemnate in felul vorbirei aceluiaşi popor; ast-fel este cunoscut că Normandul nu se inţelege cu Provansalul precum şi Lombardul nu poate pricepe pe locuitorul Romagnei, nici Veneţianul pe Piemontez [1]. La aceste popoare unitatea naţională nu este mănţinută de cît prin limba cultă care pătrunde in toate ungherele. La Romîni unitatea este firească; aceiaşi limbă slujeşte poporului intreg ca mijloc de impărtăşire a găndirilor [2] şi apoi unitatea poporului nu este numai cît intelectuală, ci se intinde incă şi la partea morală, la moravuri şi la obiceiuri.

Această omogenitate atît de deplină a poporului romîn ar rămănea neesplicabilă dacă s'ar admite că deosebitele sale părţi de dincoace de Dunăre s'ar fi desvoltat intr'un chip separat. Pentru a ne da samă de ea, trebue numai de cît

[1] *Emile Picot*, Les Roumains de la Macedoine, Paris, 1875, p. 34.

[2] *Emile Picot*, Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains, Paris. Cf. *Cihac*, dictionnaire d'Etymologie daco-romane, Eléments Slaves etc. Francfort s. M. 1879, p. X.

să primim părerea că deosebitele elemente din care se alcătueşte naţionalitatea romînă sau fiert intr'un singur tot in mijlocul Carpaţilor. Atunci se poate uşor găsi cheia unităţii etnice a poporului romănesc.

E drept că şi ipotesa sulzero-rösleriană caută să esplice in felul ei unitatea naţională a neamului romănesc, punĕnd inchegarea ei in sudul Balcanilor. Dar in acest caz *această unitate ar trebui să fie tot aşa de deplină şi pentru Romînii din peninsula balcanică*, cea ce nu se intîmplă, după cum am vĕzut'o mai sus. Trebue intr'adevăr luat aminte că pentru a explica diferenţele (fie şi numai cît dialectale) intre Romînii din Macedonia şi acei din Dacia, trebue admis numai de cît că aceste doue limbi *incepură a se diferenţia după dispărţirea popoarelor ce le vorbesc. Formaţiunea limbei romăneşti nu era deci incă terminată cînd Romînii care veniră să ocupe Dacia* (in ipotesa rösleriană) *se desfăcură de trunchiul lor de baştină, Romînii din Balcani, cătră sfîrşitul veacului al XII-lea.* Şi fiind că un dialect şi incă unul aşa deosebit nu ie fiinţă in cîţi-va ani, eată-ne siliţi de a admite că diferenţarea limbei daco-romîne de acea a Macedo-Romînilor se urmări incă un timp oare care după aşezarea lor in Dacia, pănă ce ajunseră ambele idiomuri a lua forma lor definitivă [1]).

Acuma insă, dacă formaţiunea limbei romîne nu era incă

---

[1]) Posedăm dovezi positive că aceste doue limbi erau diferenţate şi anume asupra unui punt prea important, forma articolului postpus (care la Romînii de la nordul Dunărei este *ul* ear la cei de la sud *lu*) incă de la inceputul veacului al XIII-le. Ast-fel pentru Valachii din Peninsula Balcanului intălnim la scriitorii Bizantini incă de prin secolul al X-le (Const. Porphyrogenitul) numele Serbilor sub forma curioasă : Σέρβλοι care nu se poate explica ast-fel de cît prin acea că Bizantinii primise numele acestui popor transmis prin Romîni: *Sirb-lu, Sirb-liĭ.* Daco-Romînii din potrivă in un document din veacul al XIII-lea, 1231 (vezi mai sus p. 138) aveau forma *ul* pentru articolul postpus—Bui*ul* filio Stoje".

terminată cînd Romînii ocupară Dacia, ea ajunse a'şi fixa formele după aşezarea acestui popor la nordul Dunării. Carpaţii inse opuseră tot-deauna o stavilă neinvinsă popoarelor ce locuiau pe ambile lor laturi. Eată pricina primordială a desbinărei politice in care au intărziat Romînii. Partea acestui popor care ocupase Transilvania intrâ in curînd in sfera de intindere firească a poporului unguresc, care se stabilise in cîmpiile Tisei şi a Dunărei mijlocii şi de acolo putu uşor pătrunde in Transilvania prin largile văi ale Sameşului şi Mureşului. Ramura răsăriteană a neamului romănesc care ocupă astăzi o parte din şesul cel mare oriental al Europei, unde se intinse puterea rusască, îşi vĕzu in curănd soarta hotărită prin istoria acestui popor. Dar carpaţii n'au ridicat numai căt o stavilă politică intre Romînĭ; ei se opuseră chiar şi la atingerea fisică a poporaţiunilor pe care le despărţiau. Romîniĭ din Moldova şi Valahia trăiră cu totul deosebiţi de fraţii lor transcarpatini. Toată istoria lor o dovedeşte cu prisosinţă; ast-fel pe cănd faptele caracteristice a le istoriei principatelor dunărene sunt aproape aceleaşi in ambele ţeri, acele ce se referă la istoria Romînilor din Transilvania sunt cu totul deosebite, ca şĭ cănd sute de poşte i'ar fi despărţit. Este dovedit prin documentele şi prin istoricii analisaţi de noi mai sus că Romînii se aflau incă de prin secolul al XII-le de ambele părţi a le Carpaţilor. Puţin timp după aceasta îi videm coborîndu-se din Maramureş in Moldova şi cu câţi-va ani inainte îi intălnim tocmai in Oltenia. Departarea intre aceste de pe urmă ţeri este insă imensă şi *dacă limba Romînilor n'ar fi fost incă formată cănd ei au venit in Dacia, ar fi trebuit ca, desvoltăndu-se mai departe, să dee naştere in nişte regiuni atăt de indepartate prin aşezarea lor, la nişte dialecte aproape tot atăta de deosebite intre ele, precum este deosebit pretinsul dialect al Macedo-Romînilor şi acel al Daco-Romînilor.* Aceasta insă nu s'intîmplă, ci Romănii de dincoace de Dunărea vorbesc o limbă una şi aceeaşi.

Teoria lui Rösler nu poate eşi din această dilemă : sau limba românească era in stare de formaţiune când Romînii trecură Dunărea şi atunci ar trebui să aflăm dialecte intre provinciile indepartate locuite de Romîni la nordul fluviului, sau limba lor era acum inchegată şi atunci deosebirile ei de macedo-romîna rămîn o găcitoare neinţeleasă.

Să trecem acuma la elementele streine conţinute in limba romînă vorbită la nordul Dunărei şi a căror fiinţare in ea se pretinde a nu putea fi esplicată de cât prin formaţiunea sud-dunăreană a acestei naţionalităţi. Limba Romînilor Daciei traiane infăţoşază căte-va cuvinte de obărşie greacă şi anume vechi [1]), a căror aflare in organismul seu pare a trebui să rămână neinţeleasă pentru acei ce ca noi susţin că acest popor n'a părăsit nici odată Dacia, şi care din potrivă s'ar esplica prea uşor in ipoteza zemislirei poporului românesc in apropierea naţionalităţei greceşti.

Printre aceste cuvinte vom cita: *mic*=μικρὸς, *argat*=ἐργάτης, *camătă*=κάματος, *martur*=μάρτηρ, *acum*=ἀκμὴν, *păreu*=πορὸς, *papură*=πάπηρος, *tufă*=τύφη, (in inţelesul de nimic, precum in expresiunea: tufă in pungă), [2]) *cimbru*=θύμβρος.

Esplicaţiunea acestui fapt este insă cu totul firească. Este cunoscut că o parte din coloniile stremutate de Romani in Dacia, erau de obărşie din Asia minoară, adecă din ţeri unde se vorbea greceşte şi coloniştiĭ sosiţi din aceste provincii trebuiau să vorbească şi această limbă, cel puţin generaţia care fu adusă in Dacia. Ea dispăru in sinul elementului roman, dar nu fără a lăsa urme a fiinţărei sale in cîte-va cuvinte de obîrşie elină care se află astăzi in limba romînă.

---

[1]) Acele moderne au fost introduse mai ales in epoca Fanarioţilor.

[2]) Trebuie deosebit cuvîntul in acest inţeles, care se trage evident din greceasca de celalalt cuvînt identic : *tufă* (de iarbă, flori) de la latinul *tufa*.

Ast-fel de şi limba de obştie admisă pentru inscripţiuni este cea latină, se găsesc totuşi mai multe de ace-te redactate in limba grecească [1]. O cohortă ajutătoare de Greci din Comagena, provincie aşezată in Asia lăngă malurile Eufratului, era stabilită in Dacia, şi se ştie că aceste cohorte erau compuse din străini deştăraţi, tocmai in scopul de a distruge naţionalitatea lor.

Aceste colonii greceşti trimise in Dacia aveau Dumnezeii lor, templele şi preoţii lor precum şi intovărăşirile lor particulare. Ast-fel intîlnim pe *Jupiter Tavianus* adorat de *collegium Galatorum* la Zeugma; aiurea aflăm pe *Galatae consistentes*, *collegium Asianorum* sub un *spirarcha*, *collegium utriculariorum Adrastae.* Tot aşa mai intălnim inchinarea lui *Jupiter Heliopolitanus* şi a lui *J. Erisenus*, a lui Ζευς Σαρδένδηνος, a lui *Deus Azizus* numit şi *puer bonus posphorus*, a lui *Aesculap din Pergam* a lui *Jupiter Dolichenus deus Commagenorum, etc. etc.*

Culturile *Isisei* şi ale lui *Mithra*, de şi imprăştiete in tot imperiul Roman, poartă in Dacia un caracter grecesc deosebit. Aşa Isis poartă numele de *Myrionyma* şi Mithra sau soarele pe acela de *Hierobulos*, care nu este altă ceva de cît zeul Ιαρίβουλος din Palmira.

Preoţii care slujesc aceste zeităţi poartă adese ori nume de o coloare grecească neindoelnică; aşa bună oară pentru inchinarea lui Jupiter Dolichenus găsim următoarea inscripţiune care pomeneşte nume de preoţi fără indoială Greci:

Iovi optimo maximo dolicheno et deo Commagenorum, Aurelius Maximus et Addebar Semei et Oceanus Socratis sacerdotes, v. l. p. [2])

Apoi iscripţiunile amintesc uneori anumit indivizi de obîr-

---

[1]) *Akner und Müller*, Römische Inscriften in Dakien, No. 79, 192, 362, 541, 608, 666, 699, 850, 875, 877, 948.

[2]) *Akner und Müller*, l. c. No. 558. Pentru această chestiune vezi *Goos*, Untersuchungen ueber die Innerverhältnisse des trajanischen Dakiens in Arhiv für siebenbürgische Landeskunde, 1874, p. 108 ş. u.

şie din Asia. Ast-fel un *civis Bithinum*, o *Isidora domo Asiae.* [1])

Toate aceste fapte arată indestul de lămurit că Asiaticiĭ erau destul de numeroşi in Dacia şi că ei păstrase, cel puţin in cele intăi tîmpuri ale petrecerei lor in noua patrie, conştiinţa individualităţei lor deosebite de restul societăţei aduse cu ei in Dacia, prin urmare caracterul lor particular, grecesc.

Faţă cu nişte asemine imprejurări ar fi cu totul afară din cale a nu găsi in limba romînă de astăzi urmele unui element constitutiv atît de insemnat al acestei naţionalităţi. Nu este deci de nevoie a recurge la teoria emigraţiunei transdunărene pentru a esplica grecismele limbei româneşti.

Dl. *Hunfalvy* dă o valoare cu deosebire insemnată cuvîntului *biserică*, pe care 'l derivă din grecescul Βασιλικὴ şi asupra căruia observă următoarele: „In toate limbele slave biserica se numeşte *cirkve*, pe cînd in toate cele romanice numele seu se trage din latinescul *ecclesia.* Dacă limba romînă ar fi luat naştere la nordul Dunărei in Transilvania sau România actuală, ar trebui ca cuvîntul pentru această idee să fie sau *ecclesia*, presupunănd stăruinţa Romînilor in Dacia, sau *circve* din pricina vecinătăţei Slavonilor. Cuvîntul biserică arată deci o obîrşie meridională, o vecinătate a naţiunei greceşti.“ [2]). Vom observa mai intăi că cuvîntul romînesc *biserică* nu se trage din prototipul grecesc Βασιλικὴ, dar din derivatul seu latinesc *basilica*, după cum şi cuvîntul frances *église* îşi trage rîndul de la forma derivată latină *ecclesia* şi nu de la acea primitivă grecească Εκκλησία. Intr'adevĕr cuvîntul romînesc posedă pe *b* iniţial latin şi nu pe *B* grecesc. Tot aşa e şi cu *botez* care vine de la latinescul *baptizo* şi nu de la grecescul Βαπτίζω, căci *B* iniţial grecesc s'au pas-

---

[1]) C. I. L. III Nr. 1222, 1324

[2]) Ansprüche, p. 211.

trat in toate cuvintele imprumutate din această limbă; aşa *Văpsea* de la βάπτω; *Vasilicale*, Βασιλικὰ; *varvar*, βάρβαρος; etc. Acest cuvînt *biserică*, care n'ar fi extraordinar la Romînii de la nordul Dunărei, chiar cînd s'ar trage din greceşte, a fost deci lăsat in ea de colonii romani care'l imprumutase de mai inainte din limba greacă. Cea ce dovedeşte insă intr'un chip invederat că acest cuvînt n'a trebuit numai de cît să fie imprumutat de Romîni de la Greci, este aflarea lui la Ladinii din Engadin (Sviţera) sub forma *Baseilgia*=biserică, care popor de viţă romană n'a fost nici odată in atingere directă cu coborîtorii lui Temistocles. Eată la ce se reduc „puternicile" argumente a le D-lui Hunfalvy!

Dar fiind vorba de *biserică* să nu uităm a aminti o altă intimpinare, cu mult mai extraordinară a d-lui Tomaschek, ucenicul cel nou al teoriei Rösleriane, care ca toţi neofiţii imbrăţoşază cu o căldură tinerească invăţătura, a cărui adevăr, din nenorocire, nu'l inţelesese la prima intâlnire. El se rosteşte in chipul următor asupra acestei imprejurări in cea mai nouă scriere a sa asupra Romînilor: „Este cu totul peste putinţă de a susţinea o stăruinţă a locuinţei Valachilor in regiunea Carpaţilor cu incepere de la perioada romană... Limba infăţoşază in cea mai mare parte a elementului seu roman nu caracterul lui *sermo latinus* din prima epocă imperială dar o desvoltare mult mai tîrzie, starea lui *sermo rusticus* dintre anii 400 şi 600 d. H." Domnul Tomaschek aduce in sprijinul acestor cuvinte vorbele creştineşti de obîrşie latină care se află in limba romînă şi pe care le am reprodus şi noi mai sus, (pentru a dovedi că Romînii primise cele intăi noţiuni ale creştinismului incă din vremile stăpînirei romane). Ast-fel d-sa inşiră vorbele: lege, dumnezeu, sănt, a se inchina, a blastama, păcat, botez, păgîn, cruce, ajun, pareasime (quadragesima) etc. Apoi adauge: „Foarte

insemnat pentru chestiunea valacă şi una din dovezile cele mai incheietoare pentru posiţia şi obîrşia acestui popor este şi cuvĕntul *biserică*, macedo-romîn *beserica*, istrian *baseriche*. Am rămănea foarte indatoraţi apărătorilor continuităţei locuinţelor romîne in Dacia traiană, dacă ar bine voi să ne spună in ce chip oare s'ar fi putut desvolta şi mănţinea acest cuvĕnt in inţelesul pe care 'l are, in regiunea Carpaţilor, fără de a pune in joc combinaţiunile cele mai peste putinţă" [1]. Totuşi acelaş autor recunoaşte singur că „tot acest cuvînt de basilica s'au pastrat in sensul de biserică şi in dialectul Grisonilor sub forma *baselgia, baseigia*" [2]. La rîndul nostru nu inţelegem şi am ruga pe d-l Tomaschek să ne lămurească pentru ce obîrşia cuvîntului la Romîni ar cere un danţ de combinaţiuni peste putinţă pe cînd aflarea lui la Ladini s'ar inţelege de la sine? Dar apoi *sermo rusticus* a d-lui Tomaschek care era vorbit de latinii peninsulei Balcanului, şi a cărui caracter l'ar păstra elementul romanic al limbei romîne, ni se pare că nici cel mai indrăcit „Hexentanz" n'ar putea isbuti a regăsi din el măcar o singură frasă. Cine au auzit vre odată vorbindu-se de el, dacă nu prin cele doue cuvinte din Theophylact şi Theophanes: „torna fratre"? Cel mai vechiu text in limba romanică păstrat pănă in zilele noastre este jurămîntul lui Carol Pleşuvul din 842 şi aceasta pentru apus, unde se află o tradiţiune literară puternică. Şi d-l Tomaschek pretinde a recunoaşte in elementul latin al limbei romîne caracterul dialectului romanic oriental din veacul al IV—VI-lea după Christ! O asemene pretenţie este curat vorbind absurdă, şi numai cît chestiunea romînă in care interesul adevărului nu este singurul mobil a pretinselor cercetări ştiinţifice, putea da naştere unor asemene aiurări.

---

[1] *Tomaschek*, Zur Kunde der Haemus Halbinsel, Wien, 1882, p. 54: „venn sie nicht einen Hexentanz der abentheuerlichsten Combinationen aufführen wollen". .

[2] Ibidem.

Un alt element a cărui aflare in limba romînă ar stîrni greutăţi faptului stăruinţei Romînilor in Dacia, este aşa numitul element *albanez*. Este netăgăduit că limba Romînilor de la nordul Dunărei conţine cîte-va cuvinte care se apropie de albaneza şi care samănă a se trage din ea. Dicţionarul d-lui *Cihac* numeră vr'o patru-zeci, din care insă cele mai multe se pot pune la indoială. Poporul albanez fiind cu totul despărţit in mod geografic de acel daco-romîn, s'ar părea că infăţoşarea acestui element in limba sa n'ar putea fi esplicată de cît prin formaţiunea sud-dunăreană a acestui popor.

Să cercetăm această intimpinare, care pare prea insemnată la prima videre:

In rîndul intăi observăm că elementul aşa numit albanez a limbei romîneşti nu se află numai cît in vocabularul seu, care din protivă pare a fi suferit numai o slabă inriurire, dar incă in formele generale ale limbei precum in formaţiunea viitorului verbelor prin ajutătorul *voi*: voi avea, vei avea, va avea, care este identică cu acea a limbei albaneze care face viitorul seu tot prin ajutătorul voi, *do*: do kem, do kes, do ket=voi avea, vei avea, va avea. De asemene este şi cu articolul care se pune in romăneşte ca şi in albaneza in urma substantivului, pe cînd in limbile neolatine apusene el formează un cuvĕnt deosebit care merge inaintea numelui: omu-*l*, feme-*a*, căne-*le*; *l'*homme, *la* femme, *le* chien. In limba albaneză avem deasemene: kjen-*i*=cînele kjen-*te*=cînii. O a treia particularitate a limbelor romîne şi albaneze este modul de formaţiune a numeralelor intre zece şi doue-zeci prin interpunerea prepoziţiei *spre* intre unităţi şi zecime:

Romîn	*Albanez*
un *spre* zece	vji *mbe* djete
doi spre zece	dn mbe djete
trei spre zece	tre mbe djete

Este inviderat că dacă vecinătatea a doue popoare poate da samă despre imprumutările mutuale ce ele își pot face in vocabularul lor, această imprejurare nu este indestulătoare pentru a esplica inriurirea pe care o limbă o exercitează asupra insuși constituțiunei celeilalte, asupra modificărei flexiunilor, regulelor gramaticei sau a le sintaxei. Inriurirea in acest de pe urmă caz este cu mult mai adîncă; ea au atacat chiar esența limbei și nu numai cît partea sa cea mai puțin insemnată, comoara vorbelor sale. Pentru a esplica o asemene inriurire vecinătatea a doue popoare nu mai ajunge; trebue să se fi intîmplat amestec, absorbire a unei rase prin cealaltă.

Insuși d-l *Hunfalvy*, cu toate că nu pare a'și da bine samă despre deosebirea nemăsurată ce se află intre aceste doue feluri de inriuriri, primește teoria d-lui *Tomaschek*, care tocmai pentru a esplica ființarea acestor elemente albaneze, constitutive in limba romînă, le face să vină din *amestecul rasei latine* a cuceritorilor Romîni *cu poporul trac al Bessilor*, care locuiau in acel timp regiunea Balcanilor. „Cînd un popor se amestecă cu un altul, precum a făcut-'o Tracii și anume Bessii cu coloniștii Romani și cu veteranii legiunilor și 'și perde limba, el face tot deauna să treacă in noul seu idiom, cîte-va forme gramaticale din cel vechiu" [1]). Nu este oare de mirat de a găsi lîngă o gîndire așa de limpede și de adevărată (care ce e drept nu este de cît imprumutată), această-laltă care o contrazice de a totului tot: „Aceste analogii in formele gramaticale trebue să intărească presupunerea că *obîrșia comună* a limbei romîne trebue să fie căutată in sud *in apropierea Albanezilor*" [2]). Originea

---

[1]) Ansprüche, p. 213.

[2]) Idem, p. 212: „so muss dies die Vermuthung bestärken, dass der *gemeinschaftliche Ursprung* der rumänischen sprache im Süden *in der Nähe der Albanischen*, gesucht werden müsse".

comună a limbei romîne? şi cu ce? d-l *Hunfalvy* pare a se gîndi la o origine comună a romînei cu albaneza; apoi el zice anumit că această origine trebue căutată in apropierea Albanezilor.

A fi insă apropieţi este cu totul altă ceva de cît a avea o origine comună. După d-l *Hunfalvy* limba romînă ar avea o origine comună cu albaneza, s'ar fi desvălit insă in vecinătatea acesteia şi in acelaş timp s'ar trage din Bessii romanisaţi. Ce logică!

Vecinătatea deci a Albanezilor n'ar putea esplica elementul *tracic* (eată adevăratul seu nume) al limbei romîneşti. Protivnicii stăruinţei Romînilor in Dacia se văd ei inşii siliţi a recurge la o altă esplicaţiune. Ei admit că acest element este datorit unui popor de *viţă tracă*, ca şi Albanezii de astăzi, care fiind absorbit de inriurirea covîrşitoare a romanisărei „făcù să treacă in noua sa limbă cîte-va particularităţi ce se aflau in cea veche". Dacă lucrurile sunt astfel, pentru ce nu am admite oare că acest element *trac* din limba daco-romînă vine de la poporul *Geţilor* sau al *Dacilor*, pe care Romanii îl romanisară in Dacia traiană, intru cît astăzi este obşteşte recunoscut că Geţii şi Dacii erau popoare de rasă tracă, ca şi vechii Bessi sau Albanezii de astăzi? Eată deci că şi elementul pretins albanez din limba romînă este pe deplin esplicat şi anume earăşi fără a recurge la tesa formaţiunei naţionalităţei romîne la sudul Dunărei.

Cîte-va consideraţiuni filologice pe care le imprumutăm de la D-l *Hasdĕu* [1]), vor intări incă şi mai mult această esplicare a albanismelor limbei romîne.

Limba albaneză posedă şi dînsa elemente latineşti, de şi sunt mult mai puţin numeroase de cît acele ce se află în cea românească; dar aceste elemente sunt in cea mai mare parte altele de cît acele ce se află în româneşte, bună oară:

[1]) Istoria critică, p. 303 şi urm.

albanez	*latin*	*romîn*
tra	trabs	grindă (slavon)
mic	amicus	prieten (id)
kembe	gamba	glesnă (id)
giind	gens	neam (maghiar)
fer	infernum	iad (slavon)

Altă dată acelaş obiect e desemnat in ambele limbi tot prin un cuvĕnt latinesc insă deosebit.

albanez	*latin*	*romîn*	*latin*
grie	grex	turmă	turma
liume	flumen	riu	rivus
fat	fatum	soartă	sors

Aceasta nu face decît intăreşte observaţia insemnată mai sus (p. 221) că limba albaneză ca şi cea macedo-romînă au imprumutat elementul lor latinesc la un izvor deosebit decît acel de unde'l trase limba daco-romînă.

Sunt cîte-va cuvinte romîne inrudite cu albaneza, care dovedesc tocmai in chipul cel mai neîndoelnic că elementul aşa numit albanez al limbei romăneşti n'a putut fi luat de la acest popor, dar că aparţinea unui altuia de aceaşi rasă, cea ce esplică indestul analogia ce se regăseşte intre terminii romăneşti şi acei albanezi.

Ast-fel cuvîntul *barză* insamnă pe romăneşte cocostărc şi anume varietatea cea cu totul albă a acestui soiu de păseri. Acest cuvînt işi găseşte etimologia numai căt in albanezul *bard* care vra se zică, *alb*. Totuş Albanezii nu numesc cocostărcul cu un nume derivat din *bard*, ci cu un altul cu totul deosebit: *lelek*. Este invederat că Romînii trebuiră să imprumute terminul lor de *barză* de la o altă limbă de origine identică cu acea albaneză, care insă poseda pe cît adjectivul *bard* pe atîta şi substantivul *barză* din care Romînii nu luară decît pe acest din urmă; căci ei nu puteau doară imprumuta de la Albanezi o insemnare derivată pe care aceştia nu o pose-

dau ei inşii, şi dacă s'ar admite că Romînii au dat ei la lumină această insemnare derivată de *barză*, ei ar trebui cu atîta mai mult să posede in limba lor cuvîntul rădăcină *bard* =alb, care nu se află, fiind inlocuit prin latinescul alb=albus. Albanezii posed deci cuvîntul originar *bard* şi nu pe derivatul seu *barză*. Romînii din protivă posed pe derivativul barză şi nu pe originarul *bard*. Ne pare inviderat că acest imprumut deosebit al aceluiaşi termin a fost făcut de ambele limbi la un izvor comun, limba tracă, care era vorbită atît la nordul cāt şi la sudul Dunărei. Tot ast-fel stă lucrul şi cu cuvintele următoare, care au in cele două limbi, romîna şi albaneza insemnări deosebite de şi pleacă fără indoială din aceaşi rădăcină.

Rom.	*Alb.*				
Mire	*mire*	(frumos)	*mirch*	(zendic)	insurat
Codru	*kodre*	(movilă)	*kod*	(celtic)	pădure
Mal	*malli*	(deal, culme)	*mala*	(scr.)	creastă de munte
Ciocărlie	*zok*	(mică pasere)	*ciakur*	(pers.)	pătărniche
Şiopărlă	*şapi*	şopărlă	σαπρα	(grec.)	şopărlă

Insemnate sunt mai ales aceste două din urmă cuvinte intr'adevăr, de şi romănescul *ciocărlie* este identic cu albanezul *zok*, este inviderat că el a trebuit să vină in romăneşte din o limbă inrudită insă alta de cît albaneza, care limbă poseda acest cuvînt sub o formă mai plină, analoagă persului *ciakur* (c+k+r). Vorba *şiopărlă* care in albaneza au perdut pe *r*, *şapi* şi l'au păstrat in limba romînă pe cāt şi in cea grecească, dovedeşte lămurit acelaş lucru. Terminul romănesc *mire* avănd in această limbă un inţeles mult mai apropiet de acel al cuvîntului identic zendic, decît al celui albanez, dovedeşte încă că acest cuvînt n'a putut fi imprumutat de către Romîni din limba albaneză, dar că derivă dintr'o limbă

de aceiaşi origine, de şi deosebită. Se amintim in sfîrşit numele *Dunărei* acărui analisă am reprodus'o mai sus. [1])

Elementul deci pretins albanez al limbei romîne nu este decăt acel lăsat de vechii locuitori ai ţerii, Tracii Daco-Geţi, in idiomul pe care Romanii il impuseră. Esplicarea sa nu trebue prin urmare căutată dincolo de Dunărea.

Să trecem la elementele ce au pătruns mai tărziu in limba romînă şi in intăiul loc la acel *slavon.*

Elementul slavon care se găseşte in limba romînă este acel al Slavonilor sudici sau *Sloveni* şi nu acel al celor nordici sau *Ruteni.* Rösler pentru a putea impaca acest fapt cu teoria sa, susţine că Slovenii n'ar fi locuit nici odată pe rîpa nordică a Dunărei şi că regiunile aceste au fost copleşite pe timpul năvălirei de cătră familia slavonă a Rutenilor. „Limba romînă putea să'şi primească elementul seu slav tot aşa de bine la nordul ca şi la sudul Dunărei.... dar idiomurile slave care resunau in dosul Tisei, la nord şi la sud erau esenţial deosebite; la nord locuiau Rutenii (Ruşii) care se ţin de marea familie a Slavilor septentrionali; la sud s'intindeau Slavii Bulgari, alcătuind impreună cu Serbii ramura slovenă a acestei rase. Dacă limba valacă 'şi au luat elementul slav in ţerile nordice ea va trebui se poarte semnele caracteristice ale dialectului septentrional; dacă din potrivă ea şi l'au cules la sud, va trebui să samene cu acel sudic. Slavul insă in romîneşte apare ca sloven in loc de a fi rutean, după cum ar cere-o pretenţiunea stăruinţei Romînilor in Dacia Traiană.“ [2])

De mai multe ori in cursul acestui studiu am arătat că Rösler nu se prea uită la texte când are nevoie de demonstrat ceva. De astă dată insă se pune in contrazicere atît de flagrantă cu mărturisirile cele mai limpezi a atîtor autori

---

[1]) p. 188 nota.

[2]) Rom. Stud. p. 127.

bizantini, in cît numai cît cea mai neagră ră credință putea să'l impingă a susținea o asemenea tesă in potriva celor mai neindoelnice arătări.

Autorii bizantini rapoartă anume că Slavonii și anume acea de rasă *slovenă*, Σκλαβίνοι, incepură a năvăli in impărăția lor, de pe timpul stăpînirei Avarilor in Panonia.

Ast-fel *Menandru* ne spune că in anul 581, al patrule al domniei lui Tiberiu, Grecia fu pustiită de către *Sloveni* pricină pentru care Romanii (adecă Bizantinii) rugară pe Avari a intra in țara Slovenilor, spre a sili pe aceștia a părăsi imperiul roman. Ducele Avarilor trece cu 60,000 de cavaleri din Panonia in Iliria și de acolo se indreptară către Sciția (Dobrogia) *trecênd earăși Dunărea*, și pustiind in lung și in larg locuințele Slovenilor. [1]) Acest popor locuia deci in acest timp la nordul Dunărei, in Valachia actuală. Această arătare este intărită și prin alte locuri conținute in istoricii din Bizanț. Slovenii, așezați la nordul Dunării, erau supuși stăpînirei Avarilor, care le ordonă in 532 a trece Dunărea pentru a atăca imperiul. [2]) *Procopius* pomenește chiar aflarea Slovenilor pe rîpa stîngă a Dunărei in 533. El rapoartă că generalul Chilbudius trecînd fluviuli cu mulți Romani, se prinse la luptă cu Slovenii pe care 'i bătu desevîrșit. [3])

Acelaşi istoric caracterisază ast-fel poporul Slovenilor: Slovenii (Σκλαβίνοι) nu ascultă de un singur cap, și au așezeminte democratice. Ei se inchină unui zeu, părintele trăsnetului și 'i aduc ca jertfă boi și alte dobitoace; recunosc destinul, dar nu'i dau nici o putere asupra muritorilor; adoră fluviile și nimfele, făcându-le jertfă din care trag preziceri pentru viitor. Au drept locuinți niște corturi sermane și schimbă din timp in timp așezările lor. La luptă ei merg obicinuit pe

---

[1]) Acest loc a fost intrebuințat și mai sus, p. 104.

[2]) *Teofilact* VII c. 13.

[3]) *Procopius* de B. G. c. 14.

jos, purtănd paveze şi suliţi. Limba lor este foarte barbară. Toţi sunt mari, voinici, nu au pelea foarte albă nici perii galbeni, dar aceştia nici nu sunt negri, ci au din potrivă o coloare roşietică. Spiritul lor nu este nici reu nici inşelător şi fiind ei foarte simpli au multe moravuri hunice. *„Ei ocupă cea mai mare parte a celei-l-alte rîpi a Danubiului.“* [1])

Acest loc arată in modul cel mai invederat că e vorba de Slavonii ce se stabiliră mai tîrziu in peninsula Balcanilor, cea ce se poate recunoaşte mai ales de pe caracteristica acestui popor, care nu ar avea părul galben (ca Ruşii) ci roşietic. Aceşti Slavoni sunt insă arătaţi ca locuind *de cea parte a Dunărei, deci in ţerile romîne de astăzi.* Procopiu repetează asemenea arătări de o mulţime de ori şi nu trebuie de cît al deschide pentru a se convinge despre aceasta. Ast-fel aiure el adauge că Hunii (Avarii), Slovenii şi Anţii ar locui *nu departe de rîpa Dunărei, de cea parte a fluviului* [2]). In 551 el rapoartă că bandele Slovenilor, *trecînd Dunărea*, devastară imperiul roman, inaintind pănă la Naissos [3]). Celebrul slavist *Schafarik*, după ce aduce toate aceste locuri şi altele multe, inchee: „pănă acuma a fost vorba de acei Slavi care locuiau de a stînga Dunărei in foasta Dacie sau in Moldova, Valachia, Transilvania şi in Ungaria nordostică, de la Prut pănă la varsarea Savei şi a Tisei in Dunăre. Locuinţa de odinioară a acestor Slavi (Bulgari sau Sloveni) in regiunile unde se află astăzi Valachii, Secuii şi Saşii este mai presus de ori ce indoială“ [4]).

Susţinerea lui Rösler că Slovenii nu s'ar fi aflînd cu locu-

---

[1]) Idem.

[2]) Idem, I c. 27

[3]) Idem, III c. 40.

[4]) *Schafarik*, Slavische Alterthümer II p. 159. Vezi capitolul asupra Slavilor Bulgari de la p. 152 inainte.

inţa pe malul stîng al Dunărei este deci de o falşitate inviderată şi Romînii puteau foarte bine să'şi dobăndească elementul sloven al limbei lor in Dacia traiană, de vreme ce Slovenii se stabilise la inceput aice, de unde apoi se intinseră in peninsula Balcanului.

Acest element sloven, care incepu a pătrunde in naţionalitatea romînă odată cu aşezarea poporului slavon in sinul ei, fu intărit mai tărziu intr'un chip simţitor prin stăpănirea de aproape opt veacuri a bisericei bulgare sau slavone asupra Romînilor, care introduse limba slavonă şi in organismul statului ca oficială şi singură cultivată.

Rösler cu toate aceste nu se mulţămeşte a tăinui toate dovezile categorice despre atingerea Romănilor cu Slovenii la nordul Dunărei; el caută încă să sprijine demonstrarea lui că poporul romîn n'ar fi putut dobîndi elementul seu slavon de cît in sînul Bulgarilor, şi intr'un alt chip.

Se ştie că Bulgarii, popor de rasă finică, neam cu Maghiarii şi Turcii, aşezîndu-se in veacul al VII-le la sudul Dunărei in mijcul Slovenilor, pe care iam vĕzut ocupînd impărăţia bizantină după invoirea dată lor de impăratul, perdură aice cu totul limba lor, dînd insă ţărei in care ei se aşezară numele lor, de Bulgaria. Rösler intreprinde acuma de a dovedi o tesă pe care ne abţinem de a o califica. De şi cele mai amărunte cercetări n'au izbutit a descoperi rămăşiţi a le vechei limbi finice ale Bulgarilor in limba lor actuală, Rösler vroeşte să afle asemenea resturi in *limba romănească*, din causă că dînsa s'ar fi desvoltat pe acelaş teritoriu [1]. Metodă nu se poate mai extraordinară! Nu se ştie dacă se aflä rămăşiţi a le

[1]) Rom. stud. p. 253: „Vielleicht hat die Sprache der heutigen Bulgaren noch Wörter in sich die uns auf die Spur brächten was die alten, nicht slovenischen Bulgaren, für ein Volk gewesen. Ich muss es anderen überlassen das Bulgarische darauf hin zu prüfen; ich will mich auf eine kleine linguistische Streife im Romänischen beschränken".

vechei limbi bulgare in idiomul insuş ce s'a desvoltat chiar la poporul bulgar şi se incearcă a se afla asemene elemente in limba romînă!!

Cum să se dee insă de rămăşiţi bulgaro-finice in limba romînă, dacă nu există nici o urmă a acestei limbi cu care ele să poată fi asămăluite? Rösler, pentru a ajunge la aceasta, porneşte de la părerea, ea insăşi foarte controversată, că Bulgarii ar fi o seminţie finică *din Ural*, şi stabileşte apoi cele mai poznaşe asemănări intre cuvinte româneşti şi acele ale popoarelor de pe malurile Wolgei.

Să reproducem cîte-va din etimologiile sale: Frasa care revine ca un refren in o poesie populară foarte respîndită la Romîni: *inşiră-te mărgărite*, şi care este tot ce poate fi mai latinesc, anume verbul *insero-ere* şi pronumele *te*, *tu* este dedusă de Rösler dintr'o zeitate samoiedică *Sirtje*! [1]) Romănescul *noian* este derivat de Rösler de la tagwy-samoiedicul *noane*=cufundaciu, un soiu de pasere. Ce legătură insă să fie intre noian şi o pasere? Rösler a uĭtat să ne spună; prin urmare el a necunoscut prima regulă a ori-cărei derivări filologice, analogia sau inrudirea sensului. Dar poate că s'a găndit la imprejurarea că une-ori cufundacii se cufund in abisuri! Cuvîntul *calic*, care nu este alt ceva de cît slavonul *kalike*, pelerin, sărman, s'ar trage din tagwy *kaaliku*, a căruia insemnare nici n'o mai pune, atît de deosebită este pe semne de acea a cuvîntului romănesc; *deal* care este slavonul *deal* ar fi jurak-samoiedicul *teal*=munte; *lopată*, vsl: lopata=omoplată, vruss: lopata=lopata, ar proveni din ostiak-samoiedicul *lap*, *laba*=vāslă; *toropi* ar avea rădăcina sa in jurak-samoiedicul *tyrieu*=a bate, cînd el îşi găseşte esplicarea sa firească in vsl. trupiti=a bate. etc. etc. Rösler susţine că toate aceste cuvinte ar fi nişte găcitori etimologice [2]), resolvite pentru intăia oară prin

---

[1]) Rom. stud. p. 259: „Aufgefallen ist mir noch die sirte-margarite in einem Volkslied das Murray erzählt und ich finde dass sie durchaus den Vorstellungen von der *sirtje* bei den Samoieden entspricht".

[2]) „Zu dem unerklärten calic"; „Romän. toropi hat noch keine Etymologie gefunden".

metoda fecundă a asămăluirei lor cu dialectele uralice, cînd obîrșia lor este așa de ușor de aflat in elementele constitutive ale limbei romîne, latina și slavona.

Cea mai monstruoasă etimologie este insă fără indoială acea a cuvîntului *curcubeu.* Derivarea sa cea mai firească și tot-odată singura cu putință este din latinescul *concurvus.* Rösler crede această etimologie neadmisibilă și propune pe cea următoare: Samoiezii numesc curcubeul *Num banu* in care Num insamnă ceriul prin urmare zeitatea. Ursul fiind insă adorat de acest popor, ei îl amestecă in destul de des cu zeul; ast-fel *Num ar putea* tot așa de bine sluji pentru a insemna și pe acest animal. Ursul fiind insă foarte de preț pentru Samoiezi ei îi dau tot feliul de desmerdări, precum in limba fineză, ukko, aka=cel bătrîn, de unde numele curcubeului la finezi *ukon-kaari.* Cînd Samoiezii numesc deci curcubeul *Num-banu,* ințelesul acestui termen nu poate fi altul de cît mantaua ursului sau mai bine incă tivitura mäntălei ursului, căci *pan, ban* insamnă in această limbă tivitura unei mantale. Toate triburile samoedice au pentru urs un alt nume; așa in dialectul karamsin se chiamă *kuerg,* la Samoiezii cursului mijlociu a fluviului Obi *kuerga, kuorga.* „Se poate deci admite ca să fi existat la aceste triburi pe lîngă forma *Numbanu* o alta *Korgabanu,* care ar fi prototipul curcubeului romănesc!! [1]) In sfîrșit se mai amintim o de pe urmă etimologie care incunună opera lui Rösler, acea a *pisicei* (mîța) care ar proveni din jurak-samoiedicul *pisca*=șoarece.!!! [2])

Dar să lăsăm fantasiile filologice a le lui Rösler, pe care

---

[1]) Rom. stud. p. 258: „Bei diesen Stämmen *muss* neben nu panu, num banu die Bezeichnung kuerga, korga banu als die ursprüngliche *angenommen werden*". Derivațiunea această laborioasă ocupă trei pagini. Am reprodus numai esența ei.

[2]) Rom. stud. p. 255.

le am amintit numai cît spre a intrerupe prin o pagină mai cu haz, ariditatea cercetărilor noastre.

Noue ne pare invederat că dacă Romînii ar fi trăit atîta timp in mijlocul Bulgarilor, ar trebui să se găsască in limba actuală a acestor din urmă cîte-va cuvinte de obîrşie romănească. Eată insă tocmai cea ce nu se întîmplă. Domnul *Pič* spune asupra acestui punct: „Este in ori ce caz in destul de extraordinar că atingerea Slavonilor cu elemente străine in peninsula Balcanului să nu le fi impărtăşit o inriurire romană.“ [1]) Romînii din Pind şi din Macedonia nu puteau lucra cu mai mare putere asupra limbei Bulgarilor, fiind că atingerea intre aceste doue popoare era foarte rară, prin faptul locuinţelor lor deosebite, unul pe munte cela-l-alt in cîmpie. Eată cea ce esplică tot odată numerul cel nesfîrşit mai mic de elemente slave in limba macedo-romînă şi această împrejurare întăreşte incă odată părerea noastră despre rolul secundar jucat de Romîni in imperiul valaho-bulgar, dincolo de Dunăre

---

Rösler insă mai intimpină că: dacă Romînii au locuit in Dacia traiană după deşertarea ei de legiuni, in urma năvălirei Goţilor, ar trebui numai de cît ca limba lor să conţină o amintire a stăpănirei acestui popor german asupra ţărei lor, şi cu toate aceste limba romînă nu infăţoşază nici un singur cuvînt de obîrşie gotică [2]).

Goţii cînd ajunseră in Dacia erau un popor cu moravuri nomade; ei nu se aşezară nici odată in ea intr'un chip statornic, ci numai cît o prădau precum făceau şi cu imperiul bizantin, Ammianus Marcellinus rapoartă că incă in anul 251, inaintea părăsirei Daciei, ei trecuse Dunărea şi devastase Moesia, cu osebire oraşul Marcianopolis [3]). Până in 270 ei trecură de 7 ori Dunăre şi ajunseră pănă in Grecia şi in Capadocia.

[1]) Abstammung der Rumaenen, p. 53.
[2]) Rom. Stud. p. 123.
[3]) *Am. Marc.* XXXI, 5.

Chiar in cea de pe urmă a lor espediţie ei pleacă de la *malurile Nistrului* pentru a ataca pe mare impărăţia bizantină şi destrug intăi oraşul Tomi din Dobrogia [1]). Pănă la această epocă ei nu părăsise incă vechile lor locuinţi şi deci năvălirile lor, nu aşezarea lor in Dacia prilejise retragerea legiunilor. Tot in această regiune îi găseşte năvălirea Hunilor intîmplată 100 de ani după acea, in 375, căci Ammianus Marcellinus care aduce luptele incinse intre Goţi şi noii năvălitori, nu-i arată ca fiind in Transilvania, unde cu toate aceste ar fi trebuit să se afle in cazul cînd Dacia ar fi fost ocupată statornic de dînşii, ci tot in regiunea Prutului, in cămpia moldovenească. Numai cît atunci cînd regele Athanarik este bătut, Goţii scapă in Caucaland, in Carpaţi, unde cu toate aceste nu stau de cît prea puţin timp şi trec Dunărea [2]). Năvălirea Goţilor avu deci de efect de a alunga pe Daco-Romani, parte afară din provincia lor, parte in munţi, unde Goţii nu'i putură urmări din pricină că popoarele nomade nu iubesc regiunile muntoase şi nu se aventurează pe ele. Goţii nu ocupară deci nici Valahia mică, nici Transilvania, nici Banatul, ţeri muntoase, pe care Goţii au putut să le pustiască, dar unde ei nu se opriră nici odată; ei au păstrat tot-deauna locuinţele lor in cămpiile care invecinau Dacia din partea răsaritului, şi de aice îşi indreaptă toate expediţiile lor improtiva impărăţiei bizantine.

Dar Goţii alungaţi din ţara lor, Basarabia actuală, trec in imperiul roman, unde ei lasă chiar cîte-va rămăşiţi, după ce cea mai mare parte a neamului lor merse să se aşeze in Spania. Ast-fel Iornandes ne zice că in timpul seu (cătră 550) se aflau Goţi stabiliţi in Moesia [3]) şi un autor bizantin Malchus a-

[1]) *Zosimus* I, 42.

[2]) *Am. Marc.* XXXI, 4.

[3]) *Iornandes* c. 41: „Erant siquidem et alii Gothi qui dicuntur minores, populus immensus cum pontifice suo Vulfila, qui iis dicitur et litteris instituisse, *hodieque* sunt in Moesia regionem incolentem Europolitanam“

dauge că in Albania avuseră loc oare-care căsătorii intre Goţi şi indigeni [1]). Dacă deci Goţii au putut lăsa unde-va in Răsărit urme a le trecerei lor, nişte asemene nu trebue căutate in Dacia traiană, ci dincolo de Dunărea, unde se regăsesc chiar astăzi rămăşiţi gotice in limba bulgară. Reproducem după *Schafarjik* cuvintele următoare: *vr'tograd*, bulg.=grădina din goticul *autigard's*, derivat din *aurts*=earbă; *userez*, b.=cercel din *aursahriggs*, derivat de la *auso* gotic=ureche; *sabota*, b.=zi din *sambas*, g.=idem; *buky* din *boka*, *mъzda* din *mizdo* etc. Limba gotică conţine la rîndul ei slavisme pe care nu le au putut dobîndi de cît in sudul Dunărei unde venise cînd-va in atingere cu Slovenii: aşa goticul *klismo* vine de la slavonul *klik*=vuet; *plinsjan* de la *pliasati*=a sări; *chleb* de la *chliab* [2]). Limba romînă ar putea deci mai curînd infăţoşa urme de gotică dacă s'ar fi desvoltat la sudul Dunărei.

Cît desprĕ Gepizi, al doilea popor de rasă germană care ar fi putut lăsa germanisme in romăneşte, nici acesta mai că n'a locuit in Dacia; el se cobori din locuinţele sale primitive de lîngă Vistula, trecu peste partea apusană a Daciei, probabil prin cîmpia Tisei şi se aşăzâ dincolo de Dunăre in Dacia aureliană, care este amestecată de cătră autorii latini şi greci cu acea a lui Traian. Ast-fel *Iornandes* zice că Gepizii ocupară, „toată Dacia“ [3]); dar *Procopius*, izvorul cel mai sigur pentru acest timp şi aceste popoare, spune anumit că Gepizii aveau in stăpînirea lor *urbea Sirmium* şi toată Dacia, cea ce el repetează in mai multe rînduri [4]). Este deci inviderat că este vorba aice de Dacia aureliană.

---

1) *Malchus*, Excerpta de legationibus, Bona. p. 258.

2) *Schafarjik*, Slavische Alterhümer.

3) *Iornandes* c. 12.

4) *Procopius*, de B. G. III, 33, 34, I, 15; Hist. arcana c. 18; de B. Vand. I, 2.

Această analisă pune in deplină lumină pentru ce limba românească nu infăţoşază gotisme in vocabularul seu. Goţii şi cu Gepizii ne intrînd in legături cu Daco-Romanii de cît in chip duşmănesc şi pe apucatele, ei nu'şi puteau imprumuta cuvinte, căci pentru ca aceasta să se intîmple se cere ca popoarele să nu se intîlnească numai cît cu sabia in mînă, ci să intre in legături de afaceri, să facă schimburi intre ele, să se aşeze unul lîngă altul şi să ducă in genere o viată comună.

D-l *Hunfalvy* crede insă a fi descoperit un nou argument tras din limba romînă, anume in raporturile ce se află intre această limbă şi cea ungurească. „Dacă părerea scriitorilor romîni şi ne-romîni, că acest popor s'au inchegat la nordul Dunărei, in Transilvania şi Valachia, ar fi intemeiată istoriceşte, ar trebui ca harta etnografică a Ungariei şi a Transilvaniei să arăte pe timpul ocupaţiunei maghiare, de la rîpa apusană a Tisei pănă in Austria existenţa unei poporaţiuni *slavone*, la răsăritul Tisei insă şi pănă la graniţa răsăriteană a Transilvaniei şi chiar dincolo de aceste pănă in Siretiu şi Prut o poporaţiune romînă Această deosebire etnografică ar fi exercitat numai de cît o inriurire asupra limbei maghiare. *Această limbă ar trebui in intinderea ei răsăriteană să cuprindă tot atîtea ba chiar mai multe cuvinte româneşti, pe cît conţine ea slavisme in intinderea ei apusană.* Ce găsim noi in realitate? Că limba maghiară, cît de departe se intinde ea, păstrează acelaş caracter lexical, că posedă pretutindene aceleaşi cuvinte slavone. Limba ungurească arată deci prin aceasta că ocupaţiunea maghiară intîlni in toată intinderea Ungariei şi a Transilvaniei una şi aceaşi poporaţiune de obîrşie slavă, căreia ea datoreşte slavismele de care e plină. Limba ungurească conţine ce e drept, mai ales in Transilvania, cîte-va cuvinte de obîrşie romînă, dar aceste sunt

numai cuvinte ce se referă la viaţa păstorească; *nici unul nu provine din o sferă mai înaltă, politică sau religioasă*" [1]).

In primul loc observăm că ar fi destul de neinţeles că pe cînd se constată că limba romînă conţine destule elemente ungureşti, acea ungurească să nu fi imprumutat absolut nimica de la Romîni, afară de cîţi-va termini ciobăneşti. Această lipsă de element romănesc în limba maghiară ar trebui esplicată altfel de cît prin lipsa poporaţiunei romîne in ţară la ocupaţiunea ei de cătră Maghiari. Romînii apar fără tagadă in Transilvania de la 1200 inainte; sunt deci aproape 700 de ani de cînd aceste două popoare trăesc in comun pe acelaş teritoriu. Dacă in un restimp atît de lung Romînii nu ar fi fost in stare să introducă nici un singur cuvînt in limba hunică a Maghiarilor, apoi acelaş lucru s'ar fi intîmplat şi dacă Ungurii ar fi găsit pe Romini locuind in Transilvania la aşezarea lor in aceste ţări; căci Ungurii au ocupat Transilvania numai cît vr'o 200 de ani inaintea apariţiunei netăgăduite a Romînilor in ea. Apoi dacă in timp de 700 de ani Romînii n'ar fi fost in stare să introducă cuvinte de ale lor in limba stăpînilor lor, fără indoială că 200 ani mai mult sau mai puţin adaoşi la un veac atît de lung n'ar fi putut schimba intru nimic raporturile acestor doue limbi. Lipsa deci de romănisme in limba maghiară ar trebui explicată altfel decît prin acea a lipsei poporaţiunei romăneşti in Transilvania la venirea Ungurilor, bună oară prin nobleţă şi superioritatea limbei aglutinate a Maghiarilor asupra celei latineşti flexionare a Romînilor! O aseminea explicaţiune sub pana d-lui Hunfalvy ar avea meritul de a arăta patriotismul d-sale in o frumoasă lumină, pe cînd acea pe care o dă d-sa indegetează din potrivă sub o tristă faţă destoinicia d-sale ştiinţifică.

Cum să se deslege oare această imprejurare sau trebue ea oare să rămănă o găcitoare etnografică? Intr'un chip tot atît de

---

[1]) *Hunfalvy*, die Rumänen und ihre Ansprüche, p. 223—225.

simplu pe cît și de defavorabil pentru reputațiunea de om de știință a d-lui Hunfalvy, anume prin *falșitatea* susținerei d-sale că nu ar exista romănisme in limba maghiară, cînd cea intăi inspecțiune a acestei limbi ne dovedește contrariul.

Există anume in limba maghiară *un mare numĕr* de cuvinte de obîrșie romăneascā, lucru de care ne putem convinge din intăiul dicționar al acestei limbi ce ne cade sub mînă. Aceste cuvinte nu se referă de loc numai cît la viața păstorească, ci sunt luate din cele mai deosebite sfere ale activităței omenești.

Pentru ca acest fapt să nu poată fi tăgăduit de nimene vom mărgini enumerarea noastră numai la acele cuvinte care se țin de *elementul latin* al limbei romîne, care nu pot lasa nici o indoială asupra originei lor. Eată o parte din ele:

Maghiar	*Romîn*
papuoza (de tutiun)	păpușă
pár	păreche
szák	sac
suba	șubă (Ital. giubba)
mamuc	momăe (fr. momerie)
kurta	scurt

derivate

kurtaly = carabină scurtă
knrtalyos = carbinier
kurtan = scurt, adverb
kurtany = tun scurt
kurtaság = scurtime
kurtit = a scurtá
kurtilas = prescurtare
kurtka = haină scurtă etc. etc.

kupa	cupă
virgacs	vargă

virgakol a bate cu vergi

vipera	viperă
uszura	usură [1]
	uszoras=usurar
	uszorel=de usură
uskola	scoală
korda	coardă
părlug (leşie)	perlau, format din per şi lavo; insamnă cadă de ţinut leşie.
puia (om femeiatic, delicat)	puică
katrincza	catrinţă
căponya	căpăţină
csonka	ciung [2]
	csonkas=(curăţit)
	csonkaság=tăitură
	sconkit=a tăia, a scurta
galamb	porumb [3] (hulub)
kofa	cofăriţă=pricupiaţă care aduce marfa ei, poamele, in *cofe*; de la grec. κούφα lat. *cupa*.
pásztor	păstor
mása	moaşă
paszuly	fasolă
mascara	masca
miora	mioară
olaj	uleiu
sors	soartă
	sorsol=a trage la sorţi
	sorsos=consorte
sor	şir
regula	regulă

---

[1]) Cuvîntul latin *usură* nu se află decît la Romănii de peste munţi. La cei din Romînia a fost inlocuit prin grecescul *camătă*.

[2]) D. *Cihac* face să derive cuvîntul romănesc din cel unguresc. Dar Ital. *ciongo*=mutilé, estropié, tot de la Unguri a fost imprumutat?

[3]) Ungureasca preface des pe *r* in *l*. Aşa şi in *molam* de la *moară*.

recse	rețea recsés=impletit	
recze	rață [1]	
pava	păun	
szeczél	săcel=săticel=sat mic (tracic)	
berbecs	berbece	
aratni (seceriș)	ara	
alakor	alac	(latin alica)
banya	baie	(baiae Ital. bagno)
sereg	șireag	(series)
arany	aur	
anis	anison	(lat. anisum)
summa	suma	
bot	băț	
bereck	berc [2]	
dainolni	doina	(trac)
fustely	fust [3]	(latin fustis; fr. fustiger)
guta	gută	(apoplecsie, lat. guta)
bordély	bordeiu	(trac)
bolt	boltă	(Ital. catal. port. volta)
lakat	lăcat	(Ital. lachetto; fr. loquet)
csatorna	cetîrnă	(lat. cisterna)
lestyan	leuștean	(lat. levisticum)
szarica	sarica	(lat. serica; fr. sarrau)
szamar	sămar	magar (It. samaro)
kapolna	căpîlna	mormînt (de la capella)
rüh	rîie rînie	(It. rogna; fr. rogne) [4],

[1]) Acest cuvînt vine de la latinul anas-atis prin rotificarea lui *n;* vezi V. *Burlă,* studii filologice, Iași, 1880.

[2]) Cuvîn intrebuințat in Transilvania=parc

[3]) Cuvînt intrebuințat in Transilvania=vargă

[4]) Dovadă evidentă a latinismului acestui cuvînt este forma lui mac.-rom. ῥάννιε. Dl. *Cihac* îl derivă din ungurește fără a cita nici o

	rükes=rîios	
rosza	rosa	
czircalom	cearcăn	(de la cerc)
menta	mintă	
mesgye	mezuină,	mejdină (loc slobod intre doue arături, de la medium)
kömeny	chimin	(cumin)
szecska	secică	hrană tăiată mănunt pentru animale,de la seco-are)
szapony	săpun	(lat. sapo).
kad	cadă	(lat. cadus)
cseresnye	cireşă	
malom [1])	moară	
eczet	oţet	
rontani	a rupe	
csalni	a inşela	
kocsi	cociă, căruţă (It. cochio, fr. coche)	
kakas	cocoş	
lakás	locuinţă	
szombat	sămbătă [2])	

Dar limba maghiară ne va mai descoperi încă o altă particularitate la care d-l *Hunfalvy* este desigur departe de a se aştepta, anume că Ungurii au împrumutat de la Romîni o bună parte din terminologia lor religioasă creştină, ceea ce presupune numai decît că aceşti din urmă au avut un rol

paralelă din limbele romanice: aşa e uşor de dedus ori ce. Vezi o demonstraţiune complectă a latinismului acestui cuvînt in *Cultura*, revistă literară şi ştiinţifică sub redacţie D-lui N. Beldiceanu an. I No. 1 1883 sub titlul: origina cuvîntului rîie de *V. M. Burlă.*

[1]) Vezi mai sus Galamb.

[2]) De şi numele acestei zile a septămănei este respăndit la toate popoarele, in ungureşte el a fost luat de la Romîni, căci posedă pe *m* care lipseşte in toate cele-l-alte limbi: *sabatum* bulg. *sъbotъ*, pol. cech. *sobota.*

activ la creştinarea lor. Este cunoscut anume că Ungurii imbrăţoşară mai intăi creştinismul răsăritean. Ast-fel *Cedrenus* ne repoartă că un principe unguresc din Transilvania *Gyula* fiul lui *Horca*, primi botezul in Constantinopole in 948. Fiica lui Gyula, *Sarolta*, hotări şi pe barbatul ei regele Ungariei *Geysa II*, să imbrăţoşeze creştinismul şi numai căt fiul acestora, *Stefan I cel sfînt*, făcu pe Unguri să treacă către biserica catolică. Poporul maghiar primise după căt se vede creştinismul inaintea intoarcerei oficiale la această religiune a capilor sei, şi fiinţarea de cuvinte creştineşti de obîrşie romînă in limba maghiară, dovedeşte că cele intăi noţiuni ale acestei religuni le venise prin mijlocirea Romînilor. Eată cîte-va din aceste cuvinte.

timplom (biserică)	templă	(partea din lăuntrul bisericei lăngă altar)
torany	turn	
altar	altar	
angyal	înger [1]	
pop	popă	
kantor	cantor	
kereszt	cruce	
kereszteny	creştin	
kerestelni = a boteza		
keresztez = botez		(aceste cuvinte vin deadreptul din romănescul *creştin* care posedă incă pe *e* originar latin, chrestianus)
püspek	episcop	
szent	sănt	
szekreny	secriu, scriniu (raclă in România).	
pogány	păgîn	

[1]) Prin tecerea lui *r* in *l* ca in galamb şi malam.

paganiság = păgînismu

menteni — a mîntui. Acest cuvînt e considerat de d-l *Hunfalvy* ca derivat din ungureşte. Noi credem că ungurescul *menteni* este scos din romănescul mîntui şi anume pentru următoarele motive. In ungureşte rădăcina *ment*, care se află, are cu totul altă insemnare decăt acea de a protegui, anume: indată, de sirg, de unde se vede că a doua insemnare a cuvîntului trebue să aibă o origine streină; apoi cuvîntul mîntui romănesc se regăseşte in toate limbile latine. El se trage din latinescul *manu tueri* sau *mantenere* şi insamnă deci a scăpa, a protegui. Tot din această formă se deduc francezul *maintenir*, spaniolul *matener* şi italianul *mantenere*, de unde substantivul *mantenitore*, in romăneşte *mîntuitor*, in ambele limbi cu inţelesul religios de rescumpărător al pacatelor.

Se mai amintim in sfîrşit şi cîte-va din numeroasele cuvinte de obărşie slavă care se află in limba maghiară, acăror formă insă arată intr'un chip vederat că au intrat in acea limbă nu deadreptul din slavona ci prin mijlocirea Romînilor.

rezsnyicze — răşnită (de la slavonul zernice prin o metatesă.)

parancs — poruncă (In slavoneşte poraca fără *n*.)

parasina — prăjină (In slavoneşte numai rădăcina cuvîntului *pratu*=vargă, fără suficsul romănesc *ină*.)

pérna	perină (in slavon numai *pero*= pană.)
pecsét	pecete (in slavon pecăti = a pecetlui)
zamos	zămos (de la grecescul ζωμός)
zsumorka	zămurcă (fertură proastă).

Am putea urma aşa mai departe a alcătui lungi liste de cuvinte imprumutate de Maghiari sau deadreptul de la Romîni sau prin mijlocirea lor de la Slavoni. Dar noi nu avem de loc scopul de a istovi partea filologică a chestiunei. Exemplele enumerate până aice vor ajunge insă pentru a caracteriza metoada urmată de d-l *Hunfalvy* in demonstraţiunea tesei d-sale; acuma poate ori cine judeca despre adevărul susţinerilor d-sale cînd zice că limba maghiară nu conţine nici un cuvînt de obîrşie romînă, afară de cîţi-va termini cari s'ar referi la viaţa păstorească. Exemplele aduse de noi arată tocmai contrarul că elementul romănesc al limbei maghiare se intinde la toate ramurile de indeletnicire ale vieţei şi că chiar religiunea creştină se infăţoşază la Maghiari intăi sub o haină romănească.

Trecînd acuma la elementul maghiar al limbei romîne, represintat şi el prin vr'o 200 de cuvinte, acest element ne va sluji tocmai a dovedi intr'un chip neindoelnic că Ungurii la venirea lor in Transilvania a trebuit să găsască aice pe Romîni şi că aceştia nu au putut veni de peste Dunăre. Intr'adevăr elementul maghiar se află respîndit in limba *tuturor* Romînilor de la nordul Dunărei, care după cum am aratat posedă un caracter cu totul unitar. Maghiarii insă n'au ocupat nici odată laturile exterioare a le Carpaţilor; ei nu puteau deci să comunice elementul maghiar de cît acelei părţi din Romîni, cu care ei au venit in atingere. Dacă Romînii au imigrat insă de dincolo de Dunăre, parte din ei, acei pe care îi găsim mai tîrziu in principatele dunărene, au

trebuit să se oprească in cîmpia ce se aşterne la poalele munţilor şi numai cît acei ce trecură munţii se atinseră cu Ungurii. Am insemnat mai sus rolul isolator al Carpaţilor in privirea diferitelor mădulare ale naţionalităţii romîne. Dacă deci Romînii venind din sud se opriră in parte la rădăcina munţilor, această parte a poporului remănănd substrasă de la inriurirea poporului maghiar n'ar trebui se infăţoşeze in limba sa atîtea elemente maghiare. Pentru a esplica universalitatea elementului maghiar in limba romînă trebue admis numai de cît că intreg acest popor inchegâ naţionalitatea sa in Transilvania sub inriurirea maghiarismului şi că apoi coborîndu-se de la munte la cîmpie luâ cu dinsul efectele neşterse ale acestei inriuriri.

Pentru ca să impace d-l *Hunfalvy* teoria d-sale cu faptul că Romînii din toate părţile Daciei traiane infăţoşază in limba lor elementul maghiar, ar trebui să arunce de odată pe Romîni de peste Dunăre tocmai in centrul Carpaţilor pentru ai cobori apoi la cîmpie. Asemene salturi mortale pot fi, insa inchipuite de mintea bolnavă de patimă a unor invăţaţi ca Rösler sau d-l Hunfalvy, dar nici odată intreprinse de corpul viu şi palpitînd al unui popor.

V'om vedea in capitolul următor cum aflarea elementului unguresc in limba tuturor Romînilor de la nordul Dunărei corespunde pe deplin cu altă imprejurare insemnată din viaţa lor, intemeerea principatelor Valahiei şi a Moldovei de către Romîni coboriţi *din munţi către cămpii* şi nu după cum ar cere-o ipoteza rösleriană, de către Romîni urcaţi *din cîmpie către munţi.*
